

<https://doi.org/10.38129/Ann.Yur.Ist.2021.5.2.89>

УДК 340.153. 94:128](474.5)"14/15"

ОНТОЛОГІЯ ПРАВОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ТВОРАХ МАРТИНА ГАЙДЕГЕРА

ОЛЕНА ПЕТРУШЕНКО (Вінниця, Україна) *

Мартін Гайдегер (1889-1976)¹ концентрував свою увагу навколо ключових проблем істини та істинності². Він ніколи не був філософом класичного штибу, що намагається діяти схематичним шляхом. Гайдегер повністю відкидав притаманний соціальній філософії XIX-XX ст. порівняльно-історичний підхід³. Хоча Гайдегер апостеріорі виступає провідником нового типу історизму (історизму *phainesthai*)⁴, його праці не концентруються виключно на експлікації причинно-наслідкових зв'язків⁵. Останні розкриваються Гайдегером засобами логічного закону тотожності, генезу котрого мислитель відводив ще до часів т. зв. «фундатора західного мислення» Геракліта Ефеського⁶.

Як відомо, юриспруденція, відповідно до римських класичних визначень, є наукою про істину та методи встановлення істини⁷. В цьому полягає її

¹ Див. нашу першу статтю: Петрушенко О. Ф. Юридична лінгвістика Мартіна Гайдегера (1889-1976). *Аннали юридичної історії*. 2020. Том 4. Випуск 2. Тема випуску: «Історико-правовий дискурс: від географії до економіки». С. 10-15.

² Разинов Ю. А. Истина и тайна: четыре аспекта греческой Алетеи. *Известия Саратовского университета*. 2012. Т. 12. Серия: Философия. Психология. Педагогика. Вып. 2. С. 29-33.

³ Ивакин А. А. Соразмьшления с М. Хайдеггером о бытии. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2014. Вип. 2. С. 5-11.

⁴ Азарова Ю. А. «Онтологическое различие» в философии М. Хайдеггера. Антропологічні виміри філософських досліджень. Матеріали 6-ої міжнародної наукової конференції. Д.: ДНУЗТ, 2017. С. 26.

⁵ Хайдеггер Мартин. *Разговор на проселочной дороге. Избранные статьи позднего периода творчества*. Под ред. А. Л. Доброхотова. М.: Высшая школа, 1991. 192 с.

⁶ Хайдеггер М. *Гераклит*. СПб: Владимир Даль, 2011. 504 с.

⁷ Машкин Н. А. *История Древнего Рима*. М.: Государственное издательство политической литературы, 1950. С. 120.

внутрішній глибинний зв'язок із логікою. Однак, не слід гіперболізувати взаємозалежність істини та логіки на формально-структуральному фундаменті. Гайдегер, говорячи про логіку й логічність, завжди мав на увазі особливу логіку екзистенції – вона криється в імпліцитності (прихованості) назовні раціональних феноменів і процесів⁸. *Найбільшою проблемою юриспруденції, таким чином, за Гайдегером треба назвати зміст істини речей.*

Кожна річ (субстанція) у світі є істинною, так як матеріалізує наше буття, концептуалізує людину та її примітивно-ірраціональні марення в навколишньому середовищі⁹. Однак, кожна річ має свій, притаманний лише їй, зміст, що маніфестує через «сенс» і допомагає людині триматись «на життєвому плаву». Кожен представник виду «людина розумна» в цьому світі геть нічого не означає поза світом матеріальних субстанцій. Людина виокремлюється «на тлі» речей – якщо ми виокремлюємось «на фоні чогось», то наше виокремлення та індивідуалізацію складає саме «фон» і «щось»¹⁰.

Речі видаються Гайдегеру фоном антропологізації природного середовища. Їхнє наповнення – це «щось», тоді як людська природа – це «забарвлення фону». Забарвлюючи собою природу, ми стаємо людьми. Наші примітивні прагнення та ірраціональна віра в себе базуються на сприйнятті первісних умов життя. Всі навколишні умови створені не людством, вони ж були обставинами творення людства. Таким чином, людина стимулює науково-технічний прогрес із набору одних і тих самих елементів, що колись заснували її саме та, врешті-решт, рано чи пізно поглинуть її¹¹.

Істина речей може бути розкрита через логічну послідовність категорій «створення», «існування», «поглинання». В теоретико-правовому сенсі, екзистенційні терміни Мартіна Гайдегера слід ототожнювати з традиційними поняттями «гіпотеза», «диспозиція», «санкція».

Як ми всі знаємо, гіпотеза передбачає собою набір необхідних життєвих і нормативних умов, що зумовлюють дотримання нами правила чи комплексу правил. Диспозиція репрезентує собою правило в усій його повноті (за Гайдегером, йдеться про логічну й мовну репрезентацію усвідомлення

⁸ Хайдегер Мартин. Разговор на проселочной дороге. Избранные статьи позднего периода творчества. Под ред. А. Л. Доброхотова. М.: Высшая школа, 1991. С. 21-23.

⁹ Рогалевич Н. Н. Краткий словарь по философии. Минск: Харвест, 2008. С. 732.

¹⁰ Хайдегер Мартин. Разговор на проселочной дороге. Избранные статьи позднего периода творчества. Под ред. А. Л. Доброхотова. М.: Высшая школа, 1991. С. 80-101.

¹¹ Волков В. В., Хархордин О. В. Теория практик. СПб: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2008. С. 46-57.

людиною певного конкретного правила чи комплексу правил¹²). Зрештою, в прикладній юридичній лінгвістиці, диспозиція тлумачиться як «тіло правової норми»¹³. В свою чергу, юридична «санкція» є сукупністю наслідків, що застосовуються як супроти порушників правил, так і спрямовуються на заохочення виконавців. У гегеліанському розумінні «природного права», санкція настає априорі та апостеріорі, незважаючи на офіційну позицію «формального права»¹⁴. В гегеліанській експлікації, санкції очікують на всіх представників людського роду, що сполучається із уявленнями більшості наявних есхатологічних теорій християнського типу¹⁵. Гайдегер завжди наголошував на незмінності процесу поглинання людства світом, що зумовлено відвічним знаходженням самого людства в системі поглинання та народженням людства як соціально-культурного феномену буття, синонімічного поглинанню¹⁶.

Не секрет: філософська мова Гайдегера надзвичайно складна для читання та сприйняття¹⁷. Вона містить в собі багато криптографічних і лінгвостилістичних методик. Читач Гайдегера мусить постійно працювати спільно з автором, знаходячи методики у власній свідомості та розкриваючи тези мислителя через мережу особистого сприйняття. Філософські твори Гайдегера не рецептивні, як, для прикладу, праці Шеллінга чи Ніцше. В його творах відсутній імператив, що пояснює сенс і зміст, заради кращого засвоєння прочитаного. Там наявна перцептивність – набір зашифрованих методик для семантичного й семіотичного засвоєння певних ліній. При цьому, авторська думка не піддається однозначності засвоєння. Авторські тези філософа проявляються як розмаїття пропозицій і семіотичних наборів, покликаних стимулювати перцепцію читача¹⁸. Сприймавши щось, читач повинен

¹² Хайдегер Мартин. Разговор на проселочной дороге. Избранные статьи позднего периода творчества. Под ред. А. Л. Доброхотова. М.: Высшая школа, 1991. С. 28-68.

¹³ Bajčić Martina. *New Insights into the Semantics of Legal Concepts and the Legal Dictionary*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2017. 236 p.

¹⁴ Гегель Г.-В.-Ф. *Философия права*. М.: Мысль, 1990. 526 с.

¹⁵ де Любак Анри. *Католичество: социальные аспекты догмата*. Милан: «Христианская Россия», 1992. 400 с.

¹⁶ Роменец В. А., Маноха І. П. *Історія психології ХХ століття*. К.: Либідь, 2017. С. 105-114.

¹⁷ Инишев И. Н. Хайдегер и философия языка. Вестник РГГУ. 2008. №7 (08). Серия: Философия. С. 62-79.

¹⁸ Suarez David. *A dilemma for Heideggerian cognitive science. Phenomenology and the Cognitive Sciences*. 2017. Vol. 16. Issue. 5. Pp. 909-930.

продовжити процес перцепції, рефлексуючи навколо наступних абзаців, сторінок, розділів. Так побудовані всі роботи Гайдегера¹⁹.

Складність філософської мови передбачає також і складність логіки. Формальні та неформальні логічні категорії, безумовно, широко представлені в теоретичних конструкціях Гайдегера. Однак, *екзистенція слів важливіша Гайдегеру за їхню внутрішню структуральність (взаємозалежність)*. Крім того, кожне слово (відтак, і кожен термін) починає нести істинне сенсове навантаження тільки за умови його правильного тлумачення²⁰.

Який же дослідницький шлях пропонує Гайдегер до т. зв. «правильного» розуміння істинності термінів і слів?

По-перше, всі слова та поняття мають давнину і походження. Якщо неможливо однозначно з'ясувати походження поняття, то необхідно прослідкувати його лінгвісторію до максимально можливої хронологічної глибини. Першовкладений у поняття зміст (чи найдавніше вкладений) репрезентує звичні нам поняття з нового боку та розкриває їхнє значення коректніше – «істинніше»²¹.

По-друге, оскільки людина є річчю, що мислить та здатна мислити через мовлення, лінгвісторичне сприйняття значення слів здатне змінити її свідомість та, відповідно, трансформувати індивідуальний/груповий свідомісний підхід до усвідомлення навколишнього середовища²².

Вищеозначене передбачає: *Гайдегер розглядав ототожнення слів та речей як найвищий прояв раціональності*. Всі речі на світі мають назви – імена. Ці назви з первісних часів характеризують зміст і сутність речей. Саме назви дають найбільш влучні характеристики процесам і речам. Поза назвами й іменами неможливо пояснити істину. *Заглиблення в історію слів здатне надавати несподівані філософські та психологічні результати*. Слова називають явища, а явища характеризують буття. Відтак, слова у явищах чи явища у словах відображають істину субстанцій²³.

¹⁹ Михайлов И. А. Ранний Хайдеггер. Между феноменологией и философией жизни. М.: Прогресс-Традиция, 1999. 284 с.

²⁰ Хайдеггер Мартин. Разговор на проселочной дороге. Избранные статьи позднего периода творчества. Под ред. А. Л. Доброхотова. М.: Высшая школа, 1991. С. 39, 51.

²¹ Хайдеггер М. Гераклит. СПб: Владимир Даль, 2011. 504 с.

²² Роменець В. А., Маноха І. П. Історія психології ХХ століття. К.: Либідь, 2017. С. 108-109.

²³ Хайдеггер Мартин. Разговор на проселочной дороге. Избранные статьи позднего периода творчества. Под ред. А. Л. Доброхотова. М.: Высшая школа, 1991. С. 19.

Безліч учених-юристів намагались збагнути внутрішню послідовність правових конструкцій (цивільних, адміністративних, конституційних), але їхні соціологізування завжди наштовхувались на опір «духу законів». Влучна дефініція Ш. Л. де Монтеск'є прямо стосується змістовного наповнення правових норм²⁴. Всі народи різні та, відповідно, по-різному розуміють правові норми, написані певною одною мовою. Це означає, що кожен юрист, працюючи в багатомовному середовищі, повинен виконувати не лише функції логіка-тлумача, але й обов'язки лінгвіста-перекладача. Йдеться про лінгвістику в широкому сенсі, оскільки прості філологічні пізнання юриста недостатні для його достатньої свідомості суспільно-юридичних процесів та відносин. Юрист – це перекладач і знавець «духу» нормативних (нормуючих) слів. Він усвідомлює значення та генезу сенсів. Він, можливо, не покликаний продукувати нові сенси, але, продовжуючи тезу Екклезіаста про «відсутність нового під сонцем», справжній юрист пояснює суспільству модернізаційні трансформації «давно забутої давнини».

Так чи інакше, Гайдегер, стверджуючи лінгвістичний шлях пошуку істини (речового духу), повністю відкидає продуковану ще давньогрецькою філософією *субстанціональну дихотомію – поділ суцього на суб'єкти та об'єкти*.²⁵

Як зауважувалось вище, видатний мислитель пояснював: екзистенція експлікується через поняття «фон», тоді як людське життя репрезентує «забарвлення фону». В цьому сенсі, фундаментальною проблемою людського буття видається насамперед розмивання людини фоном²⁶. Коли передній план зливається із заднім фоном – з'являється *екзистенція як класична нерозривність сутностей і сенсів*. Людина розчиняється в навколишньому²⁷. Зокрема, людина здатна повністю втратити свою унікальність, тонути в т. зв. «світі речей». Якщо нормативом людського повсякдення можна назвати «фоновість» процесу існування, то і говорити про нормативізм дихотомії «суб'єктно-об'єктних» відносин теж не слід.

²⁴ Монтеск'є Ш. О духе законов. Избранные произведения. М.: Государственной издательство политической литературы, 1955. С. 157-734.

²⁵ Huberskyi Leonid, Kyrylyuk Fedir, Melnyk Viktor. Anthropological Discourse of Aristotelian Political Functionalism and Modernity. World Congress in Philosophy. The Philosophy of Aristotle. Athens, 9-15 July 2016. Abstracts. Ed. by Prof. K. Boudouris. Athens, 2016. Pp. 113-115.

²⁶ Рогалевич Н. Н. Краткий словарь по философии. Минск: Харвест, 2008. С. 732.

²⁷ Роменець В. А., Маноха І. П. Історія психології ХХ століття. К.: Либідь, 2017. С. 111-112.

Термінологія та методологія суб'єктно-об'єктних відносин надзвичайно важливі для теорії та історії держави і права²⁸. Поза ними, складно собі уявити публічно-правову чи приватно-правову практику тлумачення класичної тріади – гіпотези, диспозиції, санкції. Однак, нам видається важливим, що Гайдегер, відкидаючи традиційне значення суб'єктно-об'єктних відносин, перевертає їхню безумовну наявність в екзистенційне рiчище. Зокрема, філософ стверджує, що суб'єктно-об'єктні відносини ніколи не характеризуються первісністю чи опозиційністю. По-перше, суб'єктно-об'єктні відносини мають процесуальну сутність, вони можуть мінятися. Їхня мінливість проявляється через другий онтологічний компонент – тезу про те, що опозиційність поміж суб'єктами та об'єктами не продукується буттям. Тобто ролі можуть мінятися. Суб'єкти здатні переходити в об'єкти і навпаки. Ролі не розписані, так як усе суще є фоном і репрезентує одну картину, субстанціональну єдність. Речі – нерозривні в екзистенції, поділу на плюс та мінус не слід шукати в їхній сутності. Виключно в цьому напрямку, на думку мислителя, можна відшукати істину – предмет онтології понять у правознавстві.

Senior Lecturer Olena Petrushenko (Vinnytsya, Ukraine)

Ontology of legal terminology in the writings of Martin Heidegger

The article is devoted to the theoretical substantiation of an important component of modern legal linguistics - the understanding of legal terms by the most important existentialist philosopher Martin Heidegger (1889-1976). The focus is on the terms "truth", "thing", "subject", "object", as well as the phenomenon of "subject-object relations". The author researched a large number of primary sources and critical literature devoted to Heidegger's legal linguistics, concluding his positive attitude towards subject-object relations. The subject-object relations Heidegger criticizes and rejects as a philosophical dichotomy. However, the thinker considers subject-object relations to be the norm within the material existence of the background of human life. Subjects and objects are mutable. In the context of unity, there is no eternity and certainty. Parts of a natural whole are always transformed into each other. It is this transformation that fills human existence and seems to the author a distinctive feature of Martin Heidegger's social philosophy. Every lawyer must uphold the truth. To search for the truth, lawyers must immerse themselves in the meaning of words and theoretical constructions they use in everyday life. All formal norms

²⁸ Мельник В. М. Методологічні підходи «де-юре» та «де-факто» в контексті пізньоантичної і ранньосередньовічної історії міжнародної правосуб'єктності. Юридичний вісник. Юридический вестник. Law Herald. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2021. №3. С. 24-32.

have a history. There is, according to Heidegger, not a single legal formula that has not been invented earlier. Any assertion to the contrary is speculative and devoid of rationality. Consequently, lawyers must be identified with linguists. They are called upon to “dig out” the initial meanings of widely used terms, to analyze not the structure, but the “true” meaning embedded in such terms. Accordingly, any lawyer also appears to be an interpreter of the truth, and not only of positive legal norms. The interpretation contains a deep philosophical meaning of the legal profession.

Key words: legal linguistics, ontology, philosophy of existentialism, truth, subject-object relations.

Старший преподаватель Елена Петрушенко (Винница, Украина)

Онтология правовой терминологии в сочинениях Мартина Хайдеггера

Статья посвящена теоретическому обоснованию важной составляющей современной юридической лингвистики – пониманию правовых терминов важнейшим философом-экзистенциалистом Мартином Хайдеггером (1889-1976). В центре внимания находятся термины «истина», «вещь», «субъект», «объект», а также феномен «субъектно-объектных отношений». Автор исследовала большое количество первоисточников и критической литературы, посвященных юридической лингвистике Хайдеггера, придя к выводу о его положительном отношении к субъектно-объектным отношениям. Последние Хайдеггер критикует и отбрасывает в качестве философской дихотомии. Однако, мыслитель считает субъектно-объектные отношения нормой в рамках вещной экзистенции фона человеческой жизни. Субъекты и объекты изменчивы. Они могут переходить в противоположные состояния. В контексте единства нет извечности и определенности. Части естественного единого целого всегда трансформируются друг в друга. Именно эта трансформация наполняет человеческое бытие и представляется автору отличительной чертой социальной философии Мартина Хайдеггера. Каждый юрист должен блюсти истину. Для поиска истины юристы обязаны погружаться в смысл слов и теоретических конструкций, используемых ими в повседневности. Все формальные нормы имеют историю. Не существует, по мнению Хайдеггера, ни одной юридической формулы, которая бы не изобреталась ранее. Любое противоположное утверждение спекулятивно и лишено рациональности. Следовательно, юристы должны быть отождествлены с лингвистами. Они призваны «откапывать» первоначальные смыслы широкоупотребительных терминов, анализировать не структуру, а именно «истинный» смысл, вложенный в такие термины. Соответственно, любой юрист представляется также и толкователем истины, а не только позитивно-правовых норм. В толковании сокрыт глубокий философский смысл юридической профессии.

Ключевые слова: юридическая лингвистика, онтология, философия экзистенциализма, истина, субъектно-объектные отношения.

Старший викладач Олена Петрушенко (Вінниця, Україна)

Онтологія правової термінології у творах Мартіна Гайдегера

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню важливої складової сучасної юридичної лінгвістики – розумінню правових термінів найважливішим філософом-екзистенціалістом Мартіном Гайдегером (1889–1976). У центрі уваги знаходяться терміни «істина», «річ», «суб'єкт», «об'єкт», а також феномен «суб'єктно-об'єктних відносин». Авторка досліджувала велику кількість першоджерел та критичної літератури, присвячених юридичній лінгвістиці Гайдегера, дійшовши висновку про його позитивне ставлення до суб'єктно-об'єктних відносин. Останні Гайдегер критикує і відкидає як філософську дихотомію. Однак мислитель вважає суб'єктно-об'єктні відносини нормою в рамках речової екзистенції фону людського життя. Суб'єкти та об'єкти мінливі. Вони можуть переходити у протилежні стани. У контексті єдності немає одвічності та визначеності. Частини природного єдиного цілого завжди трансформуються одна в одну. Саме ця трансформація наповнює людське буття і концептуалізується для авторки як риса соціальної філософії Мартіна Гайдегера. Кожен юрист повинен дотримуватися істини. Для пошуку істини юристи мають занурюватися в сенс слів і теоретичних конструкцій, що використовуються в повсякденності. Усі формальні норми мають історію. Не існує, на думку Гайдегера, жодної юридичної формули, що раніше не застосовувалася. Будь-яке протилежне твердження спекулятивне і позбавлене раціональності. Отже, юристів слід ототожнити з лінгвістами. Вони покликані «відкопувати» первісні змісти загальноживаних термінів, аналізувати не структуру, а саме «істинний» зміст, вкладений у такі терміни. Відповідно, будь-який юрист виявляється також і тлумачем істини, а не лише позитивно-правових норм. У тлумаченні приховано глибоке філософське значення юридичної професії.

Ключові слова: юридична лінгвістика, онтологія, філософія екзистенціалізму, істина, суб'єктно-об'єктні відносини.

* **Петрушенко Олена Федорівна** – завідувачка підготовчих курсів Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, старший викладач кафедри українознавства Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова.

E-mail: petrushenkolena1948@gmail.com.